

Et slikt museum burde alle byer ha

Overlevende fra nazistenes konsentrasjonsleirer 1933–45 sier at de som ikke var der, aldri fullt ut vil kunne forstå. Ingen beskrivelse kan gi et fyllestgjørende bilde av hva som skjedde. Ingen beskrivelse kan gjengi følelsene og opplevelsene, verken til de som døde eller til de som overlevde. Likevel må historien fortelles – om og om igjen. Selv de som understreker beretningenes ufullstendighet og utilstrekkelighet, mener det.

Jeg befinner meg i hovedstaden i USA, i Washington D.C. Anledningen er årsmøtet i The American Academy of Dermatology. Som vanlig holder kongressen et høyt faglig og pedagogisk nivå, og en norsk hudlege har mye å lære. Også i år reagerer jeg negativt på den prangende kommersialismen i utstillingshallene, store som flyhangarer, og på det store innslaget av kosmetisk praksis i amerikansk dermatologi (1). Man må ta seg pauser fra livet på kongressenteret. Man må søke andre impulser. Jeg bestemmer meg for å besøke et av Washingtons mange museer, Holocaust-museet, som åpnet i 1993.

Holocaust-museet

Museumsbesøket gjør et svært sterkt inntrykk. Museet er lokalisert sentralt ved The Mall, midt i byen, bare noen få hundre meter fra Washington-monumentet og Det hvite hus (2). Det gir en omfattende og innsiktsfull presentasjon av bakgrunnen for og gjennomføringen av den verste forbrytelsen i forrige årtusen: Nazistenes utryddelse av seks millioner jøder og andre minoriteter i tiden 1933–45.

Historien er selvfølgelig ikke ny for noen nordmann. Den er ufattelig i sin grusomhet og sine dimensjoner. Men i dette museet bringes historien nærmere. Man kan ikke unngå å bli grepet. Samtidig blir jeg imponert over den profesjonelle måten utstillingen er lagt opp på. Man har klart å balansere saklig opplysning, pedagogiske hensyn og verdigheten til ofrene. Den arki-

tektoniske utformingen av museet er basert på trekk fra konsentrasjonsleirene: industriell og maskinell. Enkel, vakker og brutal på samme tid.

For å komme opp i 4. etasje, der utstillingen begynner, blir man presset sammen med andre besøkende inn i en heis. Den gir assosiasjoner til gasskamrene med nakne, fortvilte konsentrasjonsleirfanger. Det er tilsiktet. Hver etasje inneholder instruktive beretninger om den politiske og sosiale utvikling i Tyskland på 1920- og 30-tallet, Hitlers maktovertakelse i 1933, de gradvis økende jødeforfølgelsene, verdenskrigen og til slutt «den endelige løsning» på «jødeproblemet». Fremstillingen veksler mellom de store linjene og enkeltskjebner og er illustrert med fotografier av den typen vi alle kjenner, filmklipp, lydbåndklipp, autentiske brev, plakater, protokoller, jernbanevogner, fangedrakter og en lang rekke andre gjenstander. I en virkningsfull kontrast er veggene i

et tre etasjer høyt tårnrom (fig 1) (2) dekket av fotografier tatt i perioden 1890–1941 fra det blomstrende livet i en av de mange øst-europeiske småbyene med overveiende jødisk befolkning, der alle jødene ble massakrert av nazistene under krigen. I et lite auditorium vises kontinuerlig videofilm der overlevende fra holocaust forteller sin historie.

Det som gjør aller størst inntrykk, er likevel rommet der gulvet er dekket av gamle sko (fig 2). SS konfiskerte alle – absolutt alle – personlige eiendeler fra jødene før de ble gasset i hjel og brent i dødsleirer som Auschwitz, Majdanek og Treblinka. Skoene er fra forrommet til gasskamrene i Majdanek og er det som er igjen etter disse menneskene. Skoene ligger rett foran meg. 20 minutter før hadde jeg stått i rommet som fortalte om nazistenes bokbrenning i 1938, og jeg mintes det berømte sitatet fra forfatteren Heinrich Heine (1797–1856) som stod på veggen:

Der man brenner bøker, ender man med å brenne mennesker.

Det slår meg hvor raskt Tyskland ble forandret fra å være et kulturelt høytstående og demokratisk land til å bli en brutalisert og brutal statsmakt, og hvordan denne forandringen fikk anledning til å skje uten inn gripen fra omverdenen. Utstillingen legger ikke skjul på vestmaktens passive rolle og på den likegyldighet som ikke-jøder viste overfor forfølgelsene av jøder og andre minoriteter. Skylden ligger ikke bare på tyskere og Tyskland. Mye av årsaken til holocaust ligger i den menneskelige tilbøyelighet til å unngå ubehagelige konfrontasjoner mot forfølgelser av andre. Dette lykkes utstillingen å formidle – uten å gjøre budskapet for generelt og for utvannet, for holocaust var unik i verdenshistorien i omfang, systematikk og grusomhet.

Rasehygiene og medisinerens rolle

Sentralt i nazistenes ideologi stod rasehygiene, læren om den overlegne ariske rase og underlegne raser som jøder, sigøynere, slaver og andre «undermennesker». Rasehygieniske prinsipper ble undervist ved tyske medi-

Figur 1 Veggene i et tre etasjer høyt tårnrom er dekket av fotografier fra det blomstrende livet i Eishiskok, en småby i det som nå er Litauen, tatt i perioden 1890–1941 (2). Alle de jødiske innbyggerne i byen ble massakrert av nazistene i løpet av to dager i 1941

Figur 2 SS konfiskerte alle personlige eiendeler fra jødene før de ble gasset i hjel i dødsleirer som Auschwitz, Majdanek og Treblinka. Dette er sko fra forrommet til gasskamrene i Majdanek (2)

sinske skoler. Tyske leger var sterkt involvert i utøvelsen av raselovene, i eksklusjonen av jødiske leger, og i sterilisering og eutanasi av sinnssyke og åndssvake. Tyske legers og tysk medisins rolle under naziregimet i Tyskland var langt større og mer vidtrekkende enn rollen til de relativt sett få legene som deltok i grusomme og dødbringende eksperimenter på fanger i konsentrasjonsleirene (3).

Dette kommer også frem i utstillingen. Det var rett og slett slik at tysk medisin i perioden 1933–45 inngikk et intimt og skjebnesvangert samarbeid med nazismen, slik Nils Johan Lavik beskrev det i Tidsskriftet for noen år siden (4).

Jeg må tilbake til kongressen. Jeg tar meg en runde i poster-utstillingene og kommer over en poster plassert midt mellom studier over datamaskinbasert bildeanalyse av hårvekst og immunhistokjemiske undersøkelser ved Hailey-Haileys sykdom. Den handler om skjebnen til Tysklands jødiske dermatologer under naziperioden. I 1933 var det 569 jødiske dermatologer i Tyskland, dvs. 16% av alle tyske dermatologer på den tiden, langt mer enn i den vanlige befolkning (1%). Av de 423 hudlegene som forfatterne hadde lyktes å innhente informasjon om, var 276 (65%) blitt tvunget til – eller hadde lyktes i – å emigrere før jødeutryddelsene startet, mange til USA og Palestina. Av de øvrige overlevde bare 25 (6%) krigen. Studien er publisert (5).

I den tekniske utstillingen støter jeg på Bernhard Ackerman, en fremtredende, omstridt og meningssterk amerikansk dermatopatolog, som jeg vet har engasjert seg i å berette om medisinen og legers mange roller under nazismen. Ved siden av en omfattende praksis og undervisningsvirksomhet driver han et forlag, som utgir bøker og fagtidsskrifter innen dermatologi og dermatopatologi. På utstillingen til forlaget hans ligger også en bok om jødiske og nazistiske derma-

tologer i Nazi-Tyskland (6). Den vekker min interesse. Jeg får et signert eksemplar med hans hilsen: «What doctors failed to do in Germany between 1933 and 1945 can happen in any society.»

Holocaust-museet ligger i USA og ikke i Europa. Grunnen er nok først og fremst at de fleste rike jøder bor i USA. Det er de som i stor grad har finansiert museet. Men et slikt museum kunne ha ligget i et hvilket som helst land – i tråd med Ackermans budskap: Det som skjedde i Tyskland, kan også skje andre steder. Derfor må vi alle være på vakt. Særlig vi leger, som sårbare pasienter setter sin lit til og er avhengig av, samtidig som vi står i et avhengighetsforhold til staten (7). Det er slik som en av bygningsarbeiderne uttrykte det da han ble spurt av museumssjefen under byggingen om hva han syntes om Holocaust-museet: «There oughta be one in every town» (2).

Petter Jensen Gjersvik
Universitetet i Oslo
Hudavdelingen
Rikshospitalet
0027 Oslo

Litteratur

- Gjersvik PJ. USA: Et møte med amerikansk dermatologi. Tidsskr Nor Lægeforen 2000; 120: 1576–7.
- Weinberg J, Elieli R. The Holocaust Museum in Washington. New York: Rizolli, 1995.
- Lifton RJ. The nazi doctors: medical killing and the psychology of genocide. 2. utg. New York: Basic Books, 2000.
- Lavik NJ. Tysk medisin under nazismen – samarbeid og motstand. Tidsskr Nor Lægeforen 1995; 115: 3794–9.
- Scholz A, Eppinger S. The fate of Germany's Jewish dermatologists in the period of National Socialism. Int J Dermatol 1999; 38: 716–9.
- Weyers W. Death of medicine in Nazi Germany. Dermatology and dermatopathology under the swastika. Philadelphia: Ardor Scribendi, 1998.
- Seidelmann WE. Nuremberg lamentation: for the forgotten victims of medical science. BMJ 1996; 313: 1463–7.

Dyptpløyende og vidtfaavnende

Låg J, red

Geomedical problems in developing countries

240 s, tab, ill. Oslo: Det Norske Videnskaps-Akademi, 2000. Pris NOK 250
ISBN 82-90-888-31-7

I rekken av geomedisinske symposier i Oslo, og utgivelser i bokform i kjølvannet av disse, fant det siste sted i 1999, mens tilhørende bok var klar først året etter. Dette skulle bli det siste symposiet redaktøren arrangerte. Professor dr.agric. Jul Låg (1915–2000) var i årene 1975–84 preses eller visepreses i Det Norske Videnskaps-Akademi. Fagområdet geomedisin ble det siste tema for hans forskerliv. Kolleger minnes en beskjeden person og en stor vitenskapsmann.

Boken er lett å finne frem i ut fra innholdslisten. Referansene er alfabetisk ordnet etter hver enkelt artikkel, og gjenfinnes i parentes i teksten med forfatternavn og årstall. Deretter følger figurene. Overlappinger finnes, men er ikke overflødig i sin sammenheng. De ytterst få små trykkfeil verken skjemmer eller medfører noen misforståelse.

Det er en samling uensartede artikler fra fjern og nær, som det likevel har latt seg gjøre å ordne i en viss logisk rekkefølge. Boken er viet den fattige del av verden. I sin innledende og detaljerte oversiktsartikkel skiller redaktøren skarpt mellom negative helseeffekter grunnet naturlige og menneskeskapt prosesser. Boken byr på flere artikler der sporstoffer er fellesnevner, fra deres forekomst og transport i fysiske miljøer til hvordan de inngår i komplekse metabolske prosesser.

Veterinæren som deltar, beskriver hvordan vegetasjonen i det sørlige Afrika forsvarer seg med toksiske organiske forbindelser, om dyr som blir syke av plantetoksiner og om den vanskelige differensialdiagnostiseringen. Forfatteren fra Alexandria undersøker økosystemer i Nil-deltaet med henblikk på antropogen forurensning. I denne og de øvrige artikler, alle fra Asia, er det et hovedanliggende å skille antropogen forurensning fra det som er naturens egen om-disponering av grunnstoff.

I mange land er naturgrunnlaget ufullstendig kartlagt. Boken viser at geokjemisk kartlegging basert på fraktalgeometri er ideell til store og små landområder. En rekke forskere og forskerspirer vil finne boken interessant.

Berit Welle
Oslo